

Јелена Јовановић

ПРЕПИСКА ИЗМЕЂУ МИОДРАГА ВАСИЉЕВИЋА И БУГАРСКИХ МУЗИЧАРА

Апстракт: Из дела преписке М. А. Васиљевића са музичарима из Бугарске у периоду од 1934. до 1962. године сазнајемо о његовом настојању да своја искуства и сазнања из области уметничке музике, музичке педагогије и музичког фолклора обогати упознајући се са делима и методама рада бугарских уметника, педагога и етномузиколога. Сматрао је посебно важним да се учини корак ка успостављању јединствене методологије у раду балканских етномузиколога.

Кључне речи: Миодраг А. Васиљевић, Добри Христов, Стојан Џуцев, музичка педагогија, методе у етномузикологији балканских земаља.

У Архиву Миодрага А. Васиљевића (1903-1963), који се налази у стану његове ћерке, проф. др Зориславе Васиљевић, сачуван је велики број писама која је знаменити српски етномузиколог размењивао са колегама из земље и иностранства. Ту се налазе писма која указују на његове везе у земљама читаве Европе (у Данској, Белгији, Холандији, Швајцарској Енглеској, СССР, Чехословачкој, Пољској, Мађарској, Румунији, Бугарској, Италији, Турској), у САД и у Сирији. Ниједно од ових писама до сада није објављено.

У архивској фасцикли под бројем Ф 21/1, под насловом “Везе са Софијом”, налази се и 13 докумената - осам писама, три концепта писама¹ и две новогодишње честитке - који су сведочанство

¹ Поред два концепта који ће у овом раду бити наведени, у истој фасцикли се налази и трећи, писан руком, недатиран и без икаквог податка о примаоцу. За њега, отуда, нисмо потпуно сигурни да је упућен некоме из Бугарске; о томе би сведочила само чињеница да се нашао у овој фасцикли. Писмо је насловљено са “Драги господине докторе”, односи се на некога ко је ван Југославије и ко је до Васиљевићеве адресе дошао преко конзулата у Минхену – дакле, у време када је Васиљевић гостовао на радио-станици у овом граду, између 1953. и 1960. године (према податку из: Зорислава М. Васиљевић, *Животи и рад Миодрага А. Васиљевића*, у: *Народно сиваралашиво-фолклор*, год. XII, св. 47-48, септ.-децем. 1973, 18). Васиљевић у писму моли да му “драги господин доктор” пошаље 10 магнетофонских трака “за уступљене снимке из Југославије”, да пошаљку упуту на Музиколошки институт САН, како би В. платио нижу цену царине, и додаје да су му те траке неопходне. (Ови наводи указују на постојање континуитета у материјалним

о Васиљевићевим везама са колегама из Бугарске, тачније, из Софије. Овај део преписке вођен је између 1934. и 1963. године. У овом чланку доносимо избор из овог дела Васиљевићеве преписке.²

Два најраније датирана писма, из 1934, потичу од Добри Христова (1875-1941), бугарског композитора, диригента, педагога и проучаваоца народних напева и од његове ћерке Љиљане, пијанисткиње (рођ. 1904).³ Писма која следе хронолошки, из времена непосредно после Другог светског рата, Васиљевић је упутио колегама са Софијског радија: Стојану Петрову, Чудомиру Петрову и Светозару Кукудову (виолиниста, касније члан Софијске филхармоније), и колегама, музичким педагозима Ивану Пееву (1907-1981) и Трендафилу Миланову (1909-1999, виолиниста), предавачима у музичкој школи у Пловдиву.⁴ Писмо с краја педесетих година Васиљевићу је упутила фолклористкиња Рајна Кацарова (1901-1984), док је Васиљевић почетком шездесетих година неколико писама и честитки разменио са етномузикологом Стојаном Цуцевом (1902-1998).

Контакт и сарадња Миодрага Васиљевића и Добри Христова вероватно потиче отуда што се Васиљевић у време свог боравка у Скопљу (1931-1937), где је радио као професор Музичке школе (био је један од њених оснивача) и хорски диригент, обратио бугарском композитору са молбом да му пошаље партитуре својих хорских композиција, како би их Васиљевић уврстио у репертоаре два хора које је водио.⁵

тешкоћама са којима се у раду срећу наши етномузиколози). Штета је што податак о примаоцу писма не постоји; било би врло занимљиво знати ко је (из Бугарске?) био заинтересован за “снимке из Југославије” и зашто. Да ли је реч о појединцу, љубитељу музичког фолклора, или о представнику неке институције?

² Срдачно захваљујемо др Биљани Сикимић, сараднику Балканолошког института САНУ, на преводу писама са бугарског језика и колеги др Божидару Добреву из Софије на послатим подацима у вези са бугарским музичарима које помињемо у овом раду: Љ. Д. Христовај, И. Пееву, Т. Миланову и о музичкој школи у Пловдиву.

³ Према подацима које нам је послао колега Божидар Добрев из Софије, Љиљана Д. Христова је од 1935. живела у Немачкој. Концертирала је у Бугарској, Немачкој, Чешкој, Грчкој и Југославији (подаци преузети из: *Енциклопедия на българската музикална култура*, Българска Академия на науките, Институт за музика, София 1967, 46).

⁴ Реч је о Државној средњој музичкој школи (Државно средно музикално училиште), основано 1945, заједно са Дечијом музичком школом (Детска музикална школа) при њему. Миланов је био њен први директор (подаци из: *Енциклопедия на българската музикална култура*, 243).

⁵ У биографији М. А. Васиљевића (Зорислава М. Васиљевић, *Живот и рад Миодрага А. Васиљевића*, 9) објављено је да је водио само хор аматерског

Захваљујући познанству са Светозаром Кукудовом, Васиљевић је упознао Кукудовљеву тадашњу супругу, Рајну Кацарову, са којом је остварио пријатељски контакт и сарадњу.

Познанство и сарадња Миодрага Васиљевића и Стојана Цуцева датира из времена око 1940. године.⁶ Највероватније је да је познанство ове двојице научника успостављено захваљујући Добри Христову. Наиме, постоји могућност да је Христов, који је од Цуцева добијао сугестије у вези са народним мотивима, а желећи да их обради у својим композицијама, упутио Васиљевића на Цуцева као на великог znalца у области музичког фолклора. Могуће је да би се ове везе боље расветлиле кад бисмо имали више сачуваних писама тројице музичара из тог времена.

Из писама о којима је реч могу се уочити три фазе Васиљевићеве сарадње са колегама из Бугарске. Првој фази би припадала два најстарија писма, упућена Васиљевићу тридесетих година; другој фази – писма писана четрдесетих година, упућена колегама са Радио Софије, а трећој – преписка са етномузиколозима Рајном Кацаровом и Стојаном Цуцевом, коју је Васиљевић водио на личном плану и као председник Савеза Удружења фолклориста Југославије.

Прва два писма, од Добри Христова и његове ћерке, сходно времену у ком су настала и приликама у којима је Васиљевић живео и стасавао као етномузиколог, осликавају тадашње потребе пошљалаца, као и примаоца. У време настанка та два писма Васиљевић је живео у Скопљу. Молба бугарског музичара и његове ћерке да Васиљевић њој организује солистички концерт у Скопљу сведочи о томе да је Васиљевић био утицајан и угледан у крају у коме је радио. Као оснивач и професор Музичке школе у Скопљу и сакупљач народних мелодија, он је, очигледно, имао поштоваоце

друштва "Вардар" у Скопљу. Професорка Васиљевић, међутим, данас каже да је он у то време био принуђен да ради чак са два хорска ансамбла, из разлога материјалне природе.

⁶ Проф. Зорислава Васиљевић се сећа да је С. Цуцев био гост у кући Васиљевића у време кад је она била девојчица. Тада је Цуцев њој и њеној сестри, данас проф. Мирослави Васиљевић, задавао мелодијске диктате тако што им је певао бугарске народне песме; међу њима је било и компликованијих мера, на пример 11/8, што је З. Васиљевић записала без грешке. На тај начин је показана исправност Васиљевићеве методе наставе солфеђа, чији су резултати, у погледу записивања народних мелодија, могли да се мере са резултатима тада развијене школе солфеђа у Бугарској. То је, према њеном сећању, могло бити после 1946. године. Такође, Цуцев је, када га је проф. З. Васиљевић посетила у Софији 1964, пред својим студентима обновио сећање на те "мелодијске диктате", исказавши дивљење и поштовање.

и међу колегама из иностранства. Такође, ова два писма осветљавају и јединство југословенског културног простора у време између два светска рата.

Једина заједничка тачка писама из ове и друге групе јесте Васиљевићево занимање за гудачки квартет на народне мотиве, дело неког од бугарских аутора. Очигледно је да је Васиљевић, увидевши да је општа музичка култура становника Скопља и других околних места заснована на традиционалној народној музици, желео да у репертоар Српског гудачког квартета, у коме је свирао виолу, а који је “давао велики број бесплатних концерата у Скопљу и околини”⁷, уврсти и композицију за коју је претпостављао да би је тамошња публика добро прихватила. На тај начин он је, у средини у којој се налазио, настојао да, подишавши делимично музичком укусу публике и поштујући њене критеријуме, приближи тој средини и дело савремене уметничке музике. Управо та чињеница је нит која повезује ова два писма са осталима, насталим касније, а у њима се таква настојања, на научном нивоу, сасвим јасно исказују.

У другој групи Васиљевићевих писама колегама из Бугарске очитује се преплитање и допуњавање двеју области које су у Васиљевићевом раду биле нераздвојне: музичке педагогије и музичког фолклора. Из писама о којима је реч јасно видимо његова настојања да сазнањима из области музичког фолклора обогати и унапреди методе које је примењивао у свом педагошком раду. Васиљевић је, наиме, и на теоријском и на практичном нивоу свој рад заснивао на народним музичким основама. У његовим писмима колегама са Софијског радија и из музичке школе у Пловдиву сасвим је јасно исказана његова тежња да своја искуства и на овом плану повеже са бугарским музичким наслеђем и са искуством фолклориста, музичких педагога и стваралаца.

Претпостављамо да је Васиљевићево занимање за дела у којима су бугарски уметници обрађивали народне мотиве било такође у вези са његовим радом на методици музичке наставе. С обзиром на то да је Васиљевић настојао да народне песме буду у функцији поставке певања по нотама, логично је да је желео да своја искуства у том погледу обогати подацима за које се морао обратити бугарским колегама. При томе је, вероватно, имао у виду сродност напева, тонског система, ритмичких и метричких формација, па и музичке перцепције Срба и Бугара. Циљ овакве синтезе било би унапређење метода на Балкану у настави солфеђа и хармоније.

⁷ Зорислава М. Васиљевић, *Животи и рад Муограђа А. Васиљевића*, 9).

Поред тога што садрже изразе личне захвалности и пријатељства, Васиљевићева писма колегама са Софијског радија била су у исто време званични документи, јер се Васиљевић у њима обраћао и службено, у име институције коју је представљао - Радио Београда. (Због тога је присуство честитки, изрази одушевљења новим друштвеним поретком, присуство победничке интонације и фразеологије - сасвим разумљиво.) Његово деловање у оквиру “друштвених активности” тог доба огледа се и у чињеници да је у годинама после Другог светског рата Васиљевић, као шеф Одељења за народну музику Радио Београда, водио групу радио-певача и свирача (оркестар Душка Радетића). Управо ова путовања су за његову каријеру била изузетно важна, јер су иницирала његово даље повезивање са бугарским колегама, посебно са етномузиколозима.

Упоредо са сакупљањем народних песама на терену, Васиљевић је настојао да се упозна са бугарском етномузиколошком литературом. Није се задовољавао скромним, односно, делимичним увидом у музику (релативно малих) географских области које је обилазио, већ је желео да стекне могућност да музику у тим крајевима сагледа са гледишта балканске и словенске етномузикологије. Тек са тих позиција би могао слободније да доноси одређене закључке о особинама српске музичке традиције.⁸ Зато су му биле драгоцене књиге – зборници бугарских народних песама Васила Стоина, преко којих се најпре упознавао са бугарском музичком традицијом. Књиге о којима је реч слале су му колеге са Софијског радија: Чудомир Петров и Светозар Кукудов (Васиљевићева писма, у то име, садрже и изразе захвалности, па и наде у даљу сарадњу). Увидевши сродности између српске и бугарске народне музике, а будући свестан да су бугарски етномузиколози развили методологију свог рада, већ тада је осећао потребу за бољим упознавањем са методама у њиховој науци.

То је, с једне стране, требало да послужи Васиљевићевом личном стручном усавршавању. Васиљевић је, наиме, био свестан да је његов теоријски рад на проучавању српског и македонског музичког фолклора, практично, пионирски, емпиријски, самоникао и интуитиван (то и он сам јасно каже у концепту писма Стојану Цуцеву из 1962) и да му је помоћ искуснијих колега који се сусрећу

⁸ Васиљевић је био заинтересован за идеју етномузиколога Јапа Кунста, који је у разговорима са Васиљевићем доводио у везу фолклор источне Србије са фолклором Тракијске висоравни. По његовој претпоставци, реч је о вези која датира из времена које претходи периоду неолита (наведено према казивању проф. Зориславе Васиљевић). Овако смеле и далекосежне претпоставке, наравно, не могу се доносити без темељног познавања фолклорног наслеђа шире географске области.

са истим или сродним проблемима драгоцен. У писмима из 1945. године та потреба и тај пут су тек наговештени, док се из писма Џуцеву, готово две деценије касније, показују као сасвим јасни. На основу садржаја ових писама види се да је Васиљевић остао доследан свом ставу према начину сагледавања појава у словенском и балканском музичком фолклору – од општег ка појединачном, као и да су позитивна искуства и сусретања у размишљањима са бугарским колегама и у литератури временом учврстила његово уверење у исправност таквих ставова.

Поред тога што је познанство са методама бугарских етномузиколога помогло Васиљевићу да учврсти сопствена виђења у теоријском проучавању српске народне музике, он је сматрао да бугарско искуство у овој области може и треба да буде примењено на нашу грађу на ширем плану, на нивоу система. Свестан да је у његово време српска етномузикологија, тако рећи, “у повоју”, видео је бугарску литературу као најпогоднију за изграђивање опште методологије у младој науци код нас. Имао је у виду следбенике, што дословно каже у свом последњем писму (и у концепту писма) упућеном Џуцеву. Овакав његов став је, може се рећи, веома актуелан и данас: методологија коју примењују бугарски научници може се сматрати применљивом на српску музичку грађу, будући да је сродност музичке традиције два суседна народа веома велика. До данас, међутим, у српској етномузикологији нису подробније изучавана дела бугарских аутора, осим у појединачним случајевима, када би се радило о географски веома сродним областима. На нивоу система, искуства бугарских етномузиколога код нас до данас нису прихваћена.

Миодраг Васиљевић је, као неуморни теренски радник и записивач, упознавао народну музику у додиру са казивачима, а затим, као музички педагог, са својим ученицима; најзад, тежио је сталном контакту са њом и као инструменталиста. Осећао је пулс народног поимања музике и доживљавао га као непосредни и непатворени језик препознавања међу јужнословенским народима. У писмима која овде објављујемо јасно је исказана Васиљевићева тежња да путем контаката са колегама из Бугарске лакше упозна бугарску народну и уметничку музику и методологију њиховог проучавања. То му је било потребно не само ради личног стручног усавршавања, већ и ради успостављања јединствених метода проучавања јужнословенске народне музике. Васиљевић је, рекли бисмо, са заносом романтичара, дубоко веровао да би ова сарадња, која би обухватила и проучавање уметничке националне музике, била у интересу оба суседна, културно блиска словенска и балканска народа. Штета је што до данас та сарадња није развијена у довољној

мери, ради заједничког сагледавања и разумевања многих појава у нашем фолклору.

1. писмо – Добри Христов Васиљевићу, писано 12. 9. 1934.
2. писмо – Љиљана Добри Христова Васиљевићу, писано 12. 9. 1934.
3. писмо – Васиљевић Стојану Петрову, писано 4. 7. 1945.
4. писмо – Васиљевић Чудомиру Петрову, писано 4. 7. 1945.
5. писмо – Васиљевић Светозару Кукудову, писано 4. 7. 1945.
6. концепт Васиљевићевог писма Ивану Пееву и Трендафилу Миланову, недатирано, писано вероватно септембра 1946.
7. новогодишња честитка за Нову 1955. од С. Кукудова Васиљевићу
8. писмо – Рајна Кацарова Васиљевићу, писано 4. 6. 1959.
9. концепт писма – Васиљевић “драгом господину доктору”, недатиран
10. писмо – Стојан Џуцев Васиљевићу, писано 9. 10. 1962.
11. концепт 12. писма – Васиљевић Стојану Џуцеву, недатиран
12. писмо – Васиљевић Стојану Џуцеву, писано 9. 12. 1962.
13. новогодишња честитка за Нову 1963. од Стојана Џуцева Васиљевићу

1. писмо – Добри Христѿв Васиљевићу (писано руком)

София, 12/IX.934.

Уважаеми Господинѿ Васиљевић,

Получихѿ Вашето любезно писмо, изпратено чрезѿ професорѿ Јелаѿиѿ,⁹ којто ме посети дома сѿ сѿпругата си.

Нашитѿ композитори досега не сѿ печатали композиция за струнен кuartетѿ върху наши народни мотиви.¹⁰ Една интересна композиция е написана отѿ младия ни композиторѿ Любенѿ Пип-

⁹ Реч је о извесном професору Алексеју Јелачићу. (Индикативно је да је у писму његово име написано латиницом; то указује на могућност да је реч о особи која потиче из хрватске културне средине).

¹⁰ Писмо Д. Христова, као што је већ речено, изгледа да је одговор на Васиљевићево питање о постојању гудачких кuartета бугарских аутора на народне мотиве. Васиљевићева жеља је била да такав гудачки кuartет уврсти у репертоар свог Српског гудачког кuartета.

ковъ,¹¹ парижки воспитаникъ, имено за струненъ квартетъ,¹² и изпълнена съ успѣхъ, както въ Парижъ, тъй въ София. Тя е въ ръкописъ и отдѣлни ѝ партии (гласове) съ отъ нѣколко мѣсеца въ Вашимъ извѣстенъ югословенски квартетъ въ Београдъ. Устрои хъ срѣща съ господъ Jelačić и Pirkovъ, за уреждане начина и Вие да имате на разположение същия квартетъ.¹³

Г-нъ Професоръ Jelačić ми похвали условията за концертъ въ Скопие, който значително е разрастналъ (?), а тъй същто Вашитъ дарби на отличенъ музикантъ и общественъ деецъ¹⁴. Надѣваме се, че на молбата на дъщеря ми Лиляна Д. Христова извѣстна пианисткия у насъ, въ Югославия и въ странство, ще Ви занимае благосклонн за единъ клавиренъ концертъ въ Скопие.¹⁵

Съ съредеченъ поздравъ

Вашъ преданъ колега

Проф. Добри Христовъ

¹¹ Љубомир Пипков (1904-1974), композитор и диригент; студирао у Софији и на *École normale de musique* у Паризу. У време од 1932. до 1944. био је корепетитор и хоровођа (а касније директор опере у Софији и професор на софијском Конзерваторијуму; један је од оснивача и први председник Савеза бугарских композитора).

¹² По свој прилици, реч је о првом од два гудачка квартета овог аутора (написаних 1928, односно 1948. године).

¹³ Остаје непознато и да ли је до Васиљевића стигла партитура препорученог квартета.

¹⁴ Ову карактеристику Васиљевићеве улоге у Скопљу можда је најлепше описао Живко Фирфов: “Миодраг Васиљевић је својом педагошком, музичколомском и културно-образовном делатности стекао велику популарност. Био је ретко способан да памти физиономије, имена и презимена. Био је свим људима пријатељ; увек и са сваким имао је тему за разговор. (...) Осим музичко-педагошке и етномузиколошке делатности у Скопљу, Миодраг Васиљевић (...) био је и културно-просветни радник широких спектра у граду.” (Живко Фирфов, *Поводом десетогодишњице смрти професора Миодрага Васиљевића*, у: *Народно стваралаштво-фолклор*, год. XII, 47-48, септ.-децем. 1973, 22, 23)

¹⁵ Није познато да ли је овај концерт одржан или не. Из писама Д. Христова и његове ћерке може се претпоставити да су имали у виду солистички концерт. Уколико је тако, могуће је да је тај концерт и приређен. Уколико су, међутим, мислили на концерт са оркестром, до њега никако није могло да дође, јер у време о коме је реч у Скопљу није постојала могућност за то: тада у том граду оркестар није постојао.

Превод:

Поштовани Господине Васиљевићу,

Добио сам Ваше љубазно писмо које ми је послато преко проф. Јелачића, (фн 9) који ме је посетио у мојој кући са својом супругом.

Наши композитори до сада нису штампали композиције за гудачки квартет на наше народне мотиве. (фн 10) Једну занимљиву композицију је написао наш млади композитор Љубен Пипков, (фн 11) школован у Паризу, управо за гудачки квартет, (фн 12) која је изведена са успехом како у Паризу, тако и у Софији. Она је у рукопису, а неке њене партије (штимови) су од пре неколико месеци код Вашег познатог југословенског квартета у Београду. Организовао сам сусрет господе Јелачића и Пипкова да бих средио начин да и Ви добијете на располагање исти квартет. (фн 13)

Г. Проф. Јелачић похвалио је услове концерта у Скопљу који је значајно (.....) а истовремено и Вашег квалитета одличног музичара и друштвеног радника. (фн 14) Надам се да ћете на молбу моје ћерке Љиљане Д. Христове, познате пијанисткиње код нас, у Југославији и у иностранству, бити благонаклони за један клавијирски концерт у Скопљу. (фн 15)

Срдачан поздрав,

Ваш одан колега

Проф. Добри Христов

2. писмо – Љиљана Добри Христџова Васиљевићу

Писано руком. Садржи личну молбу Љиљане Христове Васиљевићу да јој, “као виденј музикантј композиторј” (“као истакнут музичар композитор”), организује концерт у Скопљу. Ово писмо у нашем чланку не наводимо.

3. писмо – Васиљевић Сџојану Пејтрову (куцано на машини)

МИОДРАГ ВАСИЉЕВИЋ, доцент Музичке академије
шеф отсека за Народну музику Радио Београда
Београд, Краља Фердинанда ул. бр. 7/1

Београд, 4 јули 1945 година

ДРАГИ МИ ДРУЖЕ ПЕТРОВ,

ВАШЕ¹⁶ драго писмо добио сам данас и врло се пријатно изненадио, јер доживљај ове врсте нисам тако брзо очекивао. Радује

¹⁶ Почетно слово овог писма, слово В, у оригиналу је графички истакнуто као веома велико, у форми иницијала, изведено комбиновањем знакова “х” и

ме да сам преко друга начелника Петрова дошао у додир са тако драгим колегама и надам се да је ово само почетак наше узајамне сарадње и наших трајних веза.

Ваше сам писмо потпуно разумео и надам се да ћу моћи да Вам пошаљем неку збирку наших народних мелодија. Нажалост, онога што је у ово време потребно нема од литературе, а нешто обично да Вам се пошаље, није корисно ни за Вас ни за нас. Фашизам је уништио наша велика добра и богатства материјална, али нас је опаметио да му утремо сваку клицу и то за сва времена.

Музичке уџбенике које сам ја публиковао пре рата потражићу да Вам пошаљем, али нисам сигуран има ли их још. Један од њих обухвата народне песме старе Југославије које нису за Вас без интереса. Друге књиге које намеравам да штампам још су у рукопису и чекају мир и папир.

Другу начелнику Кукудову писао сам данас и молио га да ми пошаље неколико примера за моју *Науку о хармонији сѣроџѣ сѣшила*. Желим да моје књига обухвати, мало али верно, музичку литературу братског бугарског народа.¹⁷

И Вас ћу, ето, замолити за једну услугу: Наша музичка печатница не ради, па сам слободан да Вас умолим да ме известите да ли би Државна печатница у Софији могла да штампа једну моју збирку народних песама намењену широким народним слојевима. Ако би то било могуће, ја Вас, драги друже Петров, молим да ме известите о цени по штампарском табакју за слог и штампју као и о могућностима набавке папира?

Ваша државна штампарија, ако је остала неоштећена, морала би да лије неколико слова којих у бугарској азбуци нема. Надам се да ће то бити сметња, али се она може лако пребродити ако већ постоји штампарија.¹⁸

Вама и другу Чудомиру Петрову шаљем још 2000 лева за бугарске музичке књиге. Мени су у своје време долазили до руку врло добри уџбеници намењени студентима Музичке академије (дело Радева и других). Ако је до њих могуће доћи, добро, а ако не

“о”. Такође, адреса пошиљаоца је од осталог садржаја одвојена хоризонталном траком добијеном на сличан начин, помоћу знака “х”. На тај начин је добијен ефекат цртежа елемената народног веза, свакако као асоцијације на садржај писма и заједнички интерес пошиљаоца и примаоца.

¹⁷ Нажалост, ова Васиљевићева књига, настала као резултат “дугогодишњег рада као наставника науке о хармонији”, никада није објављена (Зорислава М. Васиљевић, *Животи и рад...*, 15).

¹⁸ Упркос овом настојању, ништа од Васиљевићевих радова није штампано у Бугарској.

чувајте ове паре па ћемо их лако потрошити када Вам дођем тамо. А имам жарку жељу да у септембру месецу проведем неколико недеља са својом децом и женом у некој бањи или летовалишту. Њима је после овако страшнога рата потребан један добар одмор и опоравак.

Извините, драги колега, моје прво писмо затрпало Вас је многим “музичким услугама”. Следећа писма и лични разговори неће имати овај карактер.

О љубави наших народа није потребно само говорити него се и узајамно упознавати и мешати. А ако о тој љубави својој деци не говоримо, онда смо звоно (камбана) које не звечи!

Са поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ-СЛОБОДА НАРОДУ!¹⁹

увек Ваш одани колега и пријатељ,

Другу **СТОЈАНУ ПЕТРОВУ**

Музичко одељење Радио Софија

4. писмо – Васиљевић Чудомиру Петрову (куцано на машини)

МИОДРАГ ВАСИЉЕВИЋ

доцент Музичке академије

шеф отсека за Народну музику Радио Београда

Београд, Краља Фердинанда ул. бр. 7/1

Београд, 4 јули 1945 године

Драги друже Петров,

Другарица Ганчева је врло брзо напустила Београд и отпутовала у Крагујевац, да нисам успео да је на време пронађем и да је умолим да понесе писмо које сам Вам био написао. Она је из Крагујевца отпутовала право за Софију. Покушао сам да пошаљем писмо преко поште, али ни то није било могуће. Срећом, чуо сам, од друга Нонева, да ће нас кроз неки дан посетити друг Директор Радио Софије, па сам сачекао прилику да Вам се по њему јавим.

Не уместо да изразим своје радовање за Вашу услугу, за братске поклоне и братску љубав коју сте указали према мени. Преко

¹⁹ Ова три писма представљала су, као што је већ речено, и званичне документе. Поздрави и пароле које она садрже представљају обавезне форме у писаним документима званичних институција Југославије непосредно после Другог светског рата (па и деценијама касније), нарочито у преписци са институцијама у тадашњим другим социјалистичким земљама, каква је била Бугарска.

књига које сам од Вас добио²⁰ уродиће плодови за којима наши народи тако жудују: Преко својих ученика на Музичкој академији и преко певача на Радио Београду трудићу се да негујем младе изданке љубави и културне сарадње између наших народа. А до тога није могло да се дође у минулим временима иако је то народ прижељкивао, у души сневао и припремао терен за ново доба које нам је дошло. Скупе жртве бораца Титове Југославије и Нове Бугарске натопиле су балканске оранице топлим крвљу и здравим семеном из кога неодољиво куља јединствена братска љубав.

Бићу веома срећан ако ми се укаже прилика да Вам се одужим за Ваш труд и ако будем могао да допринесем јачању љубави наших братских народа.

Живела Нова Бугарска!

Живела Титова Југославија!

СМРТ ФАШИЗМУ-СЛОБОДА НАРОДУ!

Ваш одани,
Друг ЧУДОМИР ПЕТРОВ
начелник Информативног одељења
Радио Софије

5. Писмо – Васиљевић Кукудову (куцано на машини)

МИОДРАГ ВАСИЉЕВИЋ

доцент Музичке академије

шеф отсека за Народну музику Радио Београда

Б е о г р а д, Краља Фердинанда ул.бр. 7/Л

Београд, 5 јули 1945 година

ДРАГИ²¹ КОЛЕГА КУКУДОВ,

ДАНАС сам добио Ваше књиге²² које сте ми послали. До овога рата ми, српски музичари, нисмо могли да дођемо до израза, нарочито у погледу културног зближења са бугарским народом. Сада се указују могућности да се између нас развију најискренији односи. Нарочито народна музика је та чињеница којој не треба много тумачења. Она је нашим народима ближа и јаснија од свега

²⁰ Вероватно је реч о делима бугарских етномузиколога – збиркама народних мелодија (Васила Стоина и других).

²¹ У овом писму прво слово је графички истакнуто на исти начин као у претходном, а испод адресе пошиљаоца налази се идентичан хоризонтални орнамент.

²² Будући да Кукудов, као виолиниста, није имао објављене књиге, верујемо да је и овде реч о зборницима народних мелодија.

онога што се може написати или изговорити: Српском народу не треба тумачити бугарску народну музику, она се тумачи сама по себи, она говори једним јаснијим језиком и отвореношћу него и један матерњи језик који постоји и обратно, бугарски народ спонтано осећа лепоту распеване душе његових братских народа. Ако овај факат искористимо поставићемо ствари на темеље које је народ изградио сам кроз своју вековну патњу и радовања.

Ваша *Музичка библиотека* даје пријатан утисак и има широку популарну вредност. Ако је опет покренете, а била би штета да то не учините, стојим Вам на расположењу, драги ми колега, да Вам напишем једну биографију о нашем класичару Ст. Мокрању. Његове су композиције певане у Бугарској и, сматрам да нису непознате Вашем народу. Поред овога надам се да ћу се Вашем лепом колегијалном поклону одужити као редактор *Стручне музичке библиотеке* коју сам основао, а чији рукописи чекају на повољнија времена за набавку материјала. Другу Лечеву²³ показао сам рукопис *Науку о хармонији сѝроѓоѓ сѝила* у вези са интонацијом и елементима науке о облицима, која обухвата примере из целокупне музичке литературе. Дело сам писао за време рата и, разумљиво је, нисам био у могућности да се у то време ставим у везу са бугарским композиторима те да од њих тражим примере из бугарске музичке литературе која у моме делу није заступљена.

Слободан сам, драги колега, умолити Вас да ми одаберете двадесетак интересантних примера (од по неколико тактова) и да ми их пошаљете да их унесем у своје дело. Уверен сам да ће бити позитивних користи да се наши музичари упознају са именима и примерима бугарских композитора и да се за њихова дела заинтересују кроз једну научну књигу.²⁴

Желим да примери обухвате градиво до модулације, све три модулације и фигурације и што више имена бугарских композитора из прошлости и садашњости.

Иначе ме врло много интересују педагошка дела из музике па Вас молим да ми их пошаљете, односно, да ме ставите у везу са ауторима и издавачима у погледу ауторског права за превод и едицију.

Другу Директору Радио Софије изразио сам жељу да дођем у везу са Вашим музичким педагозима, мојим колегама са Музичке академије у Софији. Спреман сам увек да дођем и да, ако је то потребно, одржим једно предавање за студенте из области моје струке.

²³ Нажалост, нисмо успели да сазнамо о коме је овде реч; од колеге Добрева смо сазнали за тројицу музичара са истим презименом.

²⁴ Није познато да ли је Кукудов у овом погледу изашао Васиљевићу у сусрет.

У нади да ће ови кораци имати позитивних резултата остајем с братским поздравом и колегијалном захвалношћу.

СМРТ ФАШИЗМУ-СЛОБОДА НАРОДУ!

Другу

СВЕТОЗАРУ КУКУДОВУ

шефу Одељења за Народну музику

Р а д и о – С о ф и ј а

6. *концейт њисма – Васиљевић Ивану Пееву и*

Трендафилу Миланову (куцано на машини, недатирано)

Слушам на Радио-Софији емисију о прокламацији најновије републике, младе Бугарске републике²⁵. Честитам Вам, драга браћо и другови Народну републику и желим Вам још више успеха у раду и стремљењу ка новом животу и на новом братском, словенском и свесловенском путу!

СРЕЋНО И ВЕЧИТО!

Добио сам Вашу књигу коју сте ми послали на углед.²⁶ Хвала Вам, што сте се сетили мене, једног случајног госта у Вашем лепом Пловдиву и у Вашем симпатичном Музикалном училишту.²⁷ Ви сте још од самог почетка обећавали лепе успехе, који се, ето видим, све боље и све више испољавају.

Разгледао сам Вашу књигу и то не једанпут: највише ме као педагога интересовао почетак и крај књиге, јер је почетак лак и приступачан, а завршетак **НАРОДАН**.²⁸ Особито сте успели у томе што сте почели од четворосложног такта 9/8 (4) који је психологији диригентског потеза много ближи него 5/8 (2) или тактовима

²⁵ С обзиром на то да је Бугарска проглашена за републику 15. септембра 1946. (податак преузет из: *Vojna enciklopedija, 2, Borda-Enc*, Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1959, 159), према наводу уз писма претпостављамо да је овај концепт писан управо тих дана.

²⁶ Реч је, вероватно, о једној од књига или скрипти из области музичке педагогије, о издању које је претходило свеобухватнијим, која су ови аутори објављивали шездесетих и седамдесетих година 20. века.

²⁷ Писмо је, очигледно, настало после Васиљевићеве посете овој установи. Реч је о учитељској или педагошкој академији, односно, вишој музичкој школи за музичке педагоге. Пеев и Миланов су касније, такође у Пловдиву, основали школу за експерименталну музичку наставу: по њеном програму, исте вештине су савладаване у настави виолине, клавира и солфеђа. Ова школа постоји и данас, као један од најуспешнијих педагошких захвата на Балкану. (Подаци добијени од проф. З. Васиљевић).

²⁸ Књиге Ивана Пеева имале су ту особину да су почињале и завршавале се народним ритмовима (податак добијен од проф. З. Васиљевић).

7/8 (3) или 8/8 (3), који су дошли доцније. За 9/8 има и више примера и лакши су за разумевање, јер уствари, од тога такта и почиње техника опажања народних ритмова. Друга једна ствар је особито добра и педагошка: што сте тродел:

намерно оставили да буде увек последњи у такту, јер он на тај начин осигурава потез руке који је судбоносан у народном музицирању на читавом Балкану.²⁹

Средина је врло опширна и систематски остварена.

Алтерације у оквиру основне лествице су врло напредне. Ви очевидно идете за тим да свршите и са диатоником и са хроматиком (хармонском хроматиком) у оквиру једне основне скале, па да онда то пренесете новим примерима и у друге.

Из тих разлога изјављујем Вам, драги другови, да је Ваша књига изазвала одличан утисак на мене, јер сам видео да су примери уношени са размишљањем и са педагошким разлозима које сматрам и новим и врло напредним.

Сматрам да ће се тродел померати, доцније, и на друга места и утврдити код ученика сигурност диригентског потеза на један сигуран и практичан педагошки начин.

Техничкој опреми немојте замерати, јер спољашња страна не може сакрити унутрашњу страну. Ја сам од оних људи који цени људе по души и осећањима, а не по оделу и спољашњости. Ипак Ваша књига има изглед једне здраве и свеже невине народне девојке. Честитам и захваљујем.

7. Новогодишња честивка Кукудова Васиљевићу (писана руком)

Само тио драги Миодраг!

За много години, за много мир, дружба и братство 1955 г.

Твой

Светозар Кукудов

София ул. Г. Г. ДЕЖ 12

²⁹ Ови занимљиви и инспиративни Васиљевићеви коментари у вези са групирањем хронос протоса представљају једно од темељних начела у његовом проучавању балканских ритмичких формација (видети: Радмила Петровић, *Миодраг Васиљевић у развоју српске етномузикологије*, у: *Народно стваралаштво-фолклор* 47-48, септ.-дец. 1973, 29).

8. њисмо – Рајна Кацарова Васиљевићу (*куцано на машини*)

ДО ДРУГАРЯ
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА СЪЮЗА НА ФОЛКЛОРНИТЕ
ДРУЖЕСТВА В ЮГОСЛАВИЯ
БЕЛГРАД

46/59.

Драги другарю председател,

Благодаря много за поканата за Конгреса в Блед. Имам голяма желание да присъствувам на него и да разменя опит с югославянските колеги фолклористи, както и да се срещна с толкова много колеги.

Поради голяма претрупаност в работата не ще мога да приготвя специален доклад, но ще взема участие в разискванията.

Моля съобщете ми цените на пансионите, за да мога своевременно да направя постъпки за валута.

Моля изпратете ми покана за Конгреса и чрез Съюза на българските композитори и музиколози, София, ул. "Аксаков" Но 7-а, за да мога по-лесно да уредя необходимите формалности по пътуването.³⁰

С почит и колегиален поздрав:

Райна Кацарова

Поздрав Вам и на Гжа Василиевич и от Светозар [дописано руком]

Превод:

ПРЕДСЕДНИКУ САВЕЗА
УДРУЖЕЊА ФОЛКЛОРИСТА ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД

4. 6. 1959.

Драги друже председниче,

Много захваљујем на позиву за Конгрес на Бледу. Имам велику жељу да присуствујем и разменим искуство са југословенским колегама фолклористима, као и да се сретнем са толико много колега.

³⁰ Нису познати разлози због којих Рајна Кацарова, упркос прихваћеном позиву и очигледној жељи да учествује у дискусији на Шестом конгресу СУФЈ три месеца касније, ипак није дошла на Блед (видети уводне текстове и списак учесника Конгреса у: *Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. – Bled 1959*, Ljubljana 1960, 3-13).

Услед велике оптерећености послом нећу моћи да припремим посебан рад, али ћу узети учешћа у дискусији.

Молим, саопштите ми цене пансиона, да бих могла на време да обавим поступке за добијење валуте.

Молим, пошаљите ми позив за Конгрес и преко Савеза бугарских композитора и музиколога, Софија, улица “Аксаков” бр. 7-а, да бих могла лакше да уредим неопходне формалности за путовање. (*фн 30*)

С поштовањем и колегијалним поздравом,
Рајна Кацарова

Поздрав Вама и госпођи Васиљевић и од Светозара [дописано руком]

9. *концејџи њисма – Васиљевић “грађом ѓосџодину докџору”*
(*њисан руком, недаџиран*)

10. *њисмо – Цуцев Васиљевићу* (*њисано руком*)

Софија, 9. октомври, 1962.

Любезни колега Васиљевић,

Измина цјела седмица, откакто сџм се вџрнал в моя дом, и все още живея с богатите впечатления, получени вџв Вашата прекрасна страна, особено вџв Вашата мила семейна среда.³¹ Почти всеки ден чета интересните Ви трудове, пея прекрасните мелодии и откривам истински бисери на сџрбскија музикален фолклор. А песните, които чух в живо изпълнение вџв Вашия дом,³² непрекъснато звучат в съзнанието ми, особено песните “Майка сина у ружа родила”³³, “Пусти ме, моје мило и драго”³⁴ и “Заспало ми џунђуле”³⁵.

³¹ Цуцев је више пута био гост у Васиљевићевој кући.

³² Прве две песме су певале сестре Зорислава и Мирослава Васиљевић, а трећу њихов отац.

³³ Песма је објављена у зборнику: Миодраг А. Васиљевић, *Народне мелодије из Санџака*, САН, Посебна издања, књ. ССV, Музиколошки институт, књ. 5, Београд 1953, пример 296. Запис је једногласан, али су сестре Васиљевић певале по једноставном двогласном аранжману који је урадио њихов отац. Реч је о двогласу који се састојао од водеће мелодије и релативно статичне пратеће деонице “више на принципу лежећег тона”, са каденцом у интервалу мале терце (по сећању проф. З. Васиљевић).

³⁴ Први мелостих ове песме објављен је као нотни пример у оквиру Васиљевићеве студије *Трохејски мейџички облици у музичком фолклору народа*

Позволете ми да Ви поблагодаря още един пат за топлото гостопримство и за братската атмосфера, която намерих във Вашия прекрасен дом, за Вашата любезност и добри чувства към мене. Моля Ви да предадете моите сърдечни поздрави на Госпожа Васильевич и на всички членове от Вашето мило семейство, включително и най-малките.

Ваш Стоян Джуджев

П.С. В най-скоро време ще получите моята “Теория на българската народна музика”.

Превод:

Драги колега Васильевићу,

Прошла је цела седмица откако сам се вратио у свој дом и још увек живим са богатим утисцима, стеченим у Вашој прекрасној земљи, посебно у Вашој драгој породичној средини. (фн 31) Скоро сваког дана читам Ваше занимљиве радове, певам прекрасне мелодије и откривам истинске бисере српског музичког фолклора. А песме, које сам чуо у живом извођењу у Вашем дому, (фн 32) непрекидно звуче у мом уму, нарочито песме “Мајка сина у ружи родила” (фн 33), “Пусти ме, моје мило и драго” (фн 34) и “Заспало ми ђунђуле” (фн 35).

Дозволите ми да Вам захвалим још једном за топло гостопримство и братску атмосферу, које сам нашао у Вашем прекрасном дому, за Вашу љубазност и добра осећања према мени. Молим Вас да пренесете моје срдачне поздраве Госпођи Васильевић и свим члановима Ваше драге породице, укључујући и најмлађе.

Ваш Стојан Џуцев

P.S. Ускоро ћете примити моју “Теорију бугарске народне музике”.

11. конциејѝ ѝисма – Васильевић Џуцеву (ѝисан руком, недаѝиран; овај конциејѝ доносимо у целини, будући да садржи и мисли које нису ушле у завршни облик ѝисма)

Данас добих Вашу знамениту књигу *Теорија буџарске народне музике*. За мене је срећа да сам добио ову књигу [уметнуто одозго:

Јуџославије, у зборнику *Јуџословенски музички фолклор II – Македонија*, Просвета, Београд 1953, стр. XXXVII.

³⁵ Ова песма је објављена у зборнику М. А. Васильевића, *Народне мелодије лесковачког краја*, САН, Посебна издања, књ. СССXXX, Музиколошки институт, књ. 11, Београд 1960, пример 392.

/обогатио своју библиотеку/] која ће, признајем, до краја мог живота да буде и моја велика учитељица.

Југословенски музички фолклористи па и ја са њима, нисмо студирали м. фолклор, него смо његове научне дисциплине упознавали кроз лично искуство у раду, као аутодидакти и неуморни записивачи и сређивачи народних мелодија.

Теорија је толико блиска да се не запажа да је писана на бугарском.

Музичка (музичко-фолклорна) терминологија обогатена језичком. То је био најбољи пут

Ваша *Теорија* претставља добитак не само за Вашу, бугарску, етномузикологију него и за југословенску

Дошла је на мој радни сто Ваша *Теорија бугарске народне музике*. Она је превазишла (значај) корисност само за бугарску народну музику и може добити много шири значај: балкански и међународни, па ће зато остати на мом столу кроз цео мој живот; те остати постати моја најпотребнија и најомиљенија научна литература.

Ваше дело је дубоко национално инспирисано али све што сте рекли кроз ту богату инспирацију превазилази бугарски национални оквир и добија међународни научни смисао, међубалкански у првом реду!

Ја се радујем да је на Балкану настало једно овакво научно дело које је било у стању да развије наш заједнички музиколошки интерес и да га усмери у заједничком правцу. Сада ће се лако истраживати заједничке компоненте међубалканског музичког фолклора а сутра ћемо саопштавати закључке о нама. Нашим следбеницима ће бити лакше да решавају /...../ које сада једва назиремо.

12. њисмо – Васиљевић Цуцеву (њисано руком)

Београд, 7. XII 1962

Врло поштовани господине професоре,

Путовања ван земље спречила су ме да Вам пишем, а од Рајне сам очекивао да ми јави коју књигу да Вам пошаљем, па сам то питање решио по сећању.

Добио сам Вашу чудесну књигу *Бугарскања народнања музика*³⁶ и сада се она налази на мом радном столу. Ваше дело је дубоко

³⁶ Реч је, у ствари, о књизи *Теория на бњлњарскања народна музика, Том IV – Обњци вњњроси на музикалнања ењтноњрафия*, Софија 1961. У концепту писма Васиљевић тачно наводи њен наслов.

национално инспирисано и све што сте рекли кроз богату инспирацију прелази бугарски научни оквир и добија међународни научни смисао, међубалкански у првом реду!

Радујем се да је на Балкану настало такво дело које је било у стању да развије наш заједнички народно-научни интерес. Сада ће се лако истраживати заједнички међубалкански интереси који су значајни за балкански музички фолклор. Нашим следбеницима ће бити лакше да решавају питања која сада једва назиремо.

Шаљем Вам четири књиге нашег класичара фолклористе Вука Караџића као одужење за Ваш поклон и срдечно Вас поздрављам

Ваш

М. А. Васиљевић

14. Новогодишња честийка Сјојана Цуцева Васиљевићу

Jelena Jovanović

THE CORRESPONDENCE BETWEEN MIODRAG VASILJEVIĆ AND BULGARIAN MUSICIANS

(Summary)

The Serbian ethnomusicologist and music pedagogue Miodrag A. Vasiljević corresponded with colleagues from neighbouring Bulgaria between 1934 and 1962. This exchange of letters went through three phases. The first phase was linked with his stay in Skopje until the breakout of World War II; during the second phase – in the course of the 1940's – he was active in the Department for Folk Music at Radio Belgrade and he founded his method of music teaching on traditional Serbian music; in the third phase (the 1950's and beginning of 1960's) Vasiljević aimed at a closer cooperation with Bulgarian musicians. All the phases are characterised by his pronounced interest in the folk music heritage of Balkan peoples. At the beginning that interest was focused on popularising art music that was based on folk music. Later, he enthusiastically carried out his reforms of music teaching in Serbia, as well as improvements of methods in Serbian ethnomusicology.